

Om Oprindelsen til det i den orientalske Filosofi oftere
forekommende Navn *Hay ben Yaqzân*.

Af

A. F. Mehren.

(Meddelt i Mødet den 12. Marts 1886.)

Forord.

I Avicennas mindre Afhandlinger, der sideordnede med hans store systematiske Arbejder tjene til nærmere i det enkelte at begrunde hans filosofiske Anskuelser, og efter hvilke han nødvendigvis maa anses som Hovedlederen af den senere endnu stærkere udviklede Mysticisme eller den saakaldte «al-Hikmat-ul-mashriqijah» [ø: orientalsk Filosofi]¹⁾, indføres oftere, f. Ex. i Afhandlingen om Menneskets frie Villie, en allegorisk Person *Hay ben Yaqzân*²⁾. Idet dette Navn har vundet en almindelig Berømmelse ved den spanske Filosof *Ibn-Thofeil*'s vel bekjendte og i de fleste europæiske Sprog oversatte Roman af samme Navn, er man bleven staaende ved det Begreb, der knytter sig til Udviklingen af Hovedpersonen uden at tænke paa at føre det tilbage til den ældre Kilde, skjøndt et vist Forhold mellem begge disse enslydende Navne dog paa en dunkel Maade er antydet i Slutningen af *Ibn-Thofeil*'s Fortale til sin Roman med de Ord: «Jeg vil nu fortælle Dig Hay b. Yaqzân's . . . Historie, saaledes

¹⁾ Smln. en foreg. Afh. i Oversigt. over d. K. d. V. S. Forhndl. 1881 p. 106.

²⁾ Smln. min Afh.: Vues d'Avicenne sur l'astrologie et sur le rapport de la responsabilité humaine avec le destin, i Muséon, Louvain 1885, p. 35 sq.

som *Navnet* er givet af *Sch. Abu Ali* » 3: Avicenna»¹⁾. Undertiden finde vi endog en Forvexling, saafremt man ellers ikke vil anse det for forsætligt Bedrageri, idet Romanen af Ibn-Thofeil [† 1185], muligvis for end mere at forhøje dens Værd, tillægges den henved 150 Aar ældre Avicenna [† 1037]²⁾. I den af Ibn-Thofeil benyttede Person *Hay ben Yaqzân* fremstilles os Muligheden af et Menneskes højeste Udvikling i fuld­stændig Afsondring fra al Civilisation, idet hans Modtagelighed for den guddommelige Vejledning og Naade antages at kunne bringe ham til det samme Trin af Sandhedserkjendelse, hvortil hans Samtid først er naaet ved gjensidig Paavirkning og gennem en Række af foregaaende Civilisationstrin. Hos Ibn-Thofeil er Navnet Udtryk for Mennesket efter sin Ide, medens vi hos Avicenna finde det, som vi i det følgende skulle se, som en Personifikation af den højeste Visdom eller den guddommelige Naade, der træder til med sin Bistand ved Løsningen eller i al Fald en foreløbig Afslutning af et eller andet foreliggende Problem; her foreligger aabenbart en Udvikling af Begrebet, som begrunder en Forskjel. Idet saavel i den af hans Discipel al-Djuzdjâni³⁾ efterladte Fortegnelse som ogsaa hos Ibn-Khalliqân og H. Chalfa⁴⁾ Avicenna angives som Forfatter til det lille Skrift,

¹⁾ Se Pococq's Udg. p. 26.

²⁾ Dette er sket i en nylig trykt Udgave, Constantinopel (1299 H. = 1881 Chr.), hvor Titelen angiver, at Afhandlingen *Hay b. Yaqzân* er »uddragen» af den »store Mester Abu-Ali b. Sina's Skrifter ved Ibn-Thofeil; i Slutnings­bladet henføres den umiddelbart til Avicenna, og der bemærkes tilsidst i Parenthes »denne Afhandling er omtalt af Ibn-Khallikân blandt Avicennas Skrifter; maaske den er skreven af Av paa Persisk og da oversat af Ibn-Thofeil». Det hele er kun Ibn-Thofeil's af Pococq længst udgivne Roman.

³⁾ Vi finde her den meget klare Oplysning: »Forfattet af Avicenna under hans Fangenskab i Fæstningen *Ferdedjân* i Nærheden af Hamadhan (se Dict. géogr. de la Perse par B. de Meynard p. 417) som en Allegori over *Intellectus activus*»; cfr. Cod. Nr. 978, fol. 26 a—28 a, pag. 447, Pars II suppl. i Cat. cod. or. Musei Brit.; i denne Bogfortegnelse indtager dette Skrift af Avicenna Nr. 18.

⁴⁾ Se Ibn-Khalliqân's biographical dictionary transl. by Mac-Guckin de Slane vol. I, p. 440—46 og H. Khalfa ed. Flügel t. III, p. 393.

Hay b. Yaqzân, og dette desuden findes i de arabiske Haandskriftsamlinger i Brit. Museum og Leyden, er enhver Tvivl om denne Afhandlings Forfatter, Tilværelse og Indhold forsvunden. Da der imidlertid neppe kan stilles den Fordring til en orientalsk Haandskriftkatalog at gennemgaa nøjagtig hvert enkelt Skrift, er som oftest Titelen kun anført¹⁾; i Leydener Katalogen²⁾ angives Begyndelsen og tilføjes meget rigtigt, at det aldeles ikke stemmer overens i Indhold med den senere af Ibn-Thofeil skrevne Roman, men at Ligheden mellem begge kun finder Sted i Navnet.

Uden Kommentar vilde det imidlertid næsten være umuligt med nogenlunde Nøjagtighed at opfatte Indholdet af dette med mystisk Terminologi og i en meget vanskelig rhetorisk Stil affattede Skrift, en Mislighed, der imidlertid for største Delen afhjælpes ved en under Nr. 3 i nævnte Haandskrift forhaanden-værende Kommentar af en vis Ibn-Zayla³⁾. Uden paa nogen Maade at ville paastaa, at dette allegoriske Navn ikke kan have en endnu ældre Oprindelse end Avicennas Afhandling, synes det dog rimeligt, da vor Forfatter, som han selv i et Par Indledningsord udtrykker sig, kun paa sine Venners Opfordring har skrevet denne Forklaring, at dette Begreb som allegoriseret Personlighed just ikke har været almindelig bekjendt eller benyttet, hvortil endnu kommer, at siden den græske Filosofis Indførelse hos Araberne har Avicenna kun havt 2 Forgængere, *al-Kindi* og *al-Farâbi*; den førstes Virksomhed i det IX Aarh. har, saavidt den er os bekjendt, overvejende indskrænket sig til Oversættelser

1) I Cat. cod. Or. Bibl. Bodleyanæ ed. Uri t. I, Nr. CDLVI, 3 næsten uforstaaeligt: «Avicennæ in historiam de Haj b. Yodhan, philosopho autodidacto, commentariolus»; i Cat. cod. Orient. Musei Britt. p. 447, Nr. 978 kort men rigtigt: «Libellus H. b. Y. i. e. allegoria philosophica qua conditio intellectus activi depingitur.»

2) Se Cat. cod. Or. Biblioth. Acad. Lugduno-Bat. ed. de Yong et de Goeje t. III, p. 328—29.

3) Se det anførte Haandskrift i Brit. Museum Nr. 978, 3 og H. Chalfa t. III, p. 363; denne Kommentators fulde Navn er Abu Mansur b. Zeilâ, og han omtales som Avicennas Discipel af Ibn Abu Usaibiah, se Udg. af A. Müller, t. II, p. 19, Lin. 7 og 19.

af aristoteliske Skrifter; iblandt al-Faråbis Skrifter [† 339 H. = 950 Chr.) ere enkelte endnu bevarede, som have tjent Avicenna til Mønster, men i den temmelig nøjagtige Fortegnelse over disse¹⁾ findes intet, som kan antages at have havt noget tilfælles med det her foreliggende.

Til Forstaaelse af det følgende maa jeg med Hensyn til en udførligere Udvikling henwise til en Række foregaaende Afhandlinger om Avicennas Filosofi, meddelte i den belgiske Revue «le Muséon»²⁾, og indskrænker mig derfor til her kun at bemærke, at et af Grundproblemerne for al filosofisk Granskning, det guddommelige og evige Væsens Overgang fra Enhed til Mangfoldighed, eller udtrykt under et andet Synspunkt, Aandens Forhold til Materien, søges paa en ejendommelig Maade løst af Avicenna ved en Reflexion af det Evige og Ene i sit eget Væsen, der kun omfatter den evige Kjærlighed og igjen fremkalder samme Forhold hos alt herfra udstrømmende. Idet Systemet hviler paa en *deistisk Emanationslære*, have vi det Ene og Evige eller Gud i uforanderlig Væren fra Evighed til Evighed; fra dettes Kjærlighedsfylde udstrømmer først *den evige Fornuft*, der altsaa som saadan skylder et højere Væsen sin Tilværelse, og derved paa en vis Maade indeholder Spiren til en Mangfoldighed inde-sluttet i sin Natur, herfra komme vi da ved en lignende Emanation til *Sjælenes Verden*, og herfra naa vi endelig til den tredie Emanations Grad, *Elementernes* eller *den sublunariske Verden* med dens uendelige Mangfoldighed. I samme Grad som disse tre Emanationer fjerne sig fra det Evige og Ene, tiltager Muligheden for Materiens Udvikling, indtil vi tilsidst ende med en Modsætning mellem Aand og Materie, idet Principet for Menneskets Sjæl, den af Gud udstrømmede Aand, benytter Materien som sit Redskab for at tilfredsstille sin fra sin Tilværelses Begyndelse

¹⁾ Cfr. al-Faråbi, *Leben und Schriften von M. Steinschneider*, St. Pétersburg 1869, i *Mémoires de l'Acad. Imp. des Sc. de St. Pétersbourg VIIème Sér.*, T. XIII, 4.

²⁾ *Se le Muséon*, Revue des sciences et des lettres 1882—1886. Louvain.

medgivne Higen efter Fuldkommengjørelse og Uddannelse til et aandeligt Væsens personlige Selvstændighed. Vi gaa nu over til at meddele de væsentligste Hovedtræk i Avicennas Udvikling af denne allegoriske Persons Begreb.

I. Indledning.

Som bemærket, meddeler Forfatteren strax i Begyndelsen, at han ene af Hensyn til sine Disciples og Venners Ønske har skrevet denne lille Afhandling, og giver en Indledning, der mindst af alt synes at indeholde nogetsomhelst mystisk; for at anføre et Exempel paa det ejendommelige Sprog gjengives her i Oversættelse nogle faa Linier: «*Under et Ophold i min Fødeegn fik jeg Lyst til at foretage en Udflugt til de nærmestliggende Forlystelsessteder og mødte paa min Vej en Olding, som uagtet sin høje Alder endnu var i fuld Besiddelse af ungdommelig Friskhed og Livlighed, uden i mindste Maade at være svækket og bøjet af Aarenes Tal. En usigelig Lyst drev mig til at indlade mig med ham, og efter at vi havde væxlet med hinanden den sædvanlige Hilsen, indledte jeg en Samtale med Spørgsmaal om hans Livsstilling og Forhold, hans Familienavn og Fødeland. «Med Hensyn til mit Navn», svarede den gamle mig, «da kaldes jeg Hay b. Yaqzân; min Fødeby er Jerusalem, min Opgave i Verden at gennemvandre Universets samtlige Egne, idet jeg følger min Faders Vejledning, som har betroet mig Videnskabens Nøgler og leder mig til Universets fjerneste Egne.» — «Vi rettede da, fortsætter Avicenna, vore Spørgsmaal til ham om de forskjellige Videnskabers Forhold til hinanden, indtil vi naaede til Physiognomonien, som han lovpriste med følgende Tale ...»*

Med en ordret Opfattelse af denne Begyndelse ere vi fuldstændig afskaarne fra al videre Forstaaelse af den hele Afhandling; Avicenna vil hermed udtrykke: «Medens min Sjæl endnu boede i mit jordiske Legeme, følte jeg en Lyst til, ledsaget af min Fantasi samt mine indre og ydre Sanser (o: hans Venner), at undersøge det os nærmest liggende intelligible; fordybet i

mine Granskninger naaede jeg at komme i Berøring med den guddommelige Aand (Intellectus activus), der indtil dette Øjeblik har bevaret min ungdommelige Friskhed. Greben af indre Sympathi med denne Aand søgte jeg at gjøre mine indre Sanser modtagelige for den Naade, der udstraalede fra dette Væsen; opmuntret ved dets Imødekommen og derved i Stand til at modtage dets Meddelelser, begyndte jeg at udforske denne Aands høje Natur, der, skøndt fritagen fra al Indblanding af Materie, dog staar i et vist Forhold til denne og dens accidentelle Egenskaber. Navnet *Hay ben Yaqzân*: «den levende, Søn af den evig vaagende» giver denne Aand sig selv for dermed at betegne sig som et Væsen, begavet med Liv, hvis Udviklings Betingelse er Sansning og Bevægelse, men som skylder et højeste Væsen sin Herkomst, der i Modsætning til det af Sansning og Bevægelse afhængige Menneske ikke har Hvile nødvendig, men evig vaager. Denne Persons Fødeby Jerusalem, den hellige Stad, betyder Fritagelsen fra al jordisk Smuds, og hans Forretning er at gennemforske sin himmelske Faders Væsen, som aabenbares ham i et indre Total-Skue, aldeles forskjellig fra den gradvise Erhvervelse af Videnskaben.

Hay b. Yaqzân begynder nu en Lovtale over Logiken med den dertil hørende Metafysik ¹⁾: «denne Videnskab aabenbarer os hvad der af Naturen er skjult, men forudsætter et udvalgt Naturel, der er i Stand til at løsrive sig fra Verden; i modsat Fald leder den kun i Fordærvelse, idet Mennesket bestandig er udsat for sine slette Ledsageres ²⁾ Paavirkning, som ville friste det, med mindre Naadens Aand tilbageviser deres Angreb. Med Hensyn til den fornemste af disse 3: den *ubundne Fantasi*, frembringer den ofte Forvirring, og man tør kun hengive sig til den,

¹⁾ Disse Videnskaber ere i ovenstaaende Text benævnte med det tekniske Navn «Physiognomoni», fordi de lig denne oplære os det skjulte gennem det aabenbare og tydelige.

²⁾ De slette Ledsagere ere, som den følgende Forklaring udvikler, den ubundne Fantasi, Irritabilitet og den sanselige Natur.

for saavidt den er forbunden med den Højestes Ledelse; kun under denne Betingelse tør man benytte dens Hjælp, og det tilkommer da Menneskets Fornuft at udsondre det gode fra det slette. Foruden denne har Du da til højre en endnu farligere Ledsager, Din *Irritabilitet*, der tilbagetrænger Forstanden, og til venstre en lignende, Din *sanselige Natur*. Mod disse Ledsageres Angreb vil Du kun være i Tryghed ved at udvandre til de Egne, hvor dette Selskab er ukjendt o: i Livet efter Døden; saalænge Flugten imidlertid er Dig umulig, maa Du søge at beherske dem, og hertil benytte ethvert muligt Middel.

Skræmmet af denne Advarsel, fortsætter Avicenna, anraabte jeg Herrens Hjælp mod disse farlige og uadskillelige Rejsefæller, indtil det engang maatte lykkes mig at blive befriet fra deres Selskab, men besluttede mig imidlertid til stedse at være forberedt paa Rejsen, imedens den gamle tilsidst endnu tilføjede disse Raad: «*Du og Dine Lige ville altid finde store Vanskeligheder ved Rejsen, indtil det endelige Øjeblik indtræder, da det vil lykkes Dig at tage Afsked for bestandig, et Øjeblik, der imidlertid ikke ganske afhænger af Din egen Vilje; fra Tid til anden¹⁾ kan Du jo foretage et Forsøg, som igjen vil blive afbrudt ved Dine Rejsefællers Ustyrlighed.*» — Efter min Anmodning om at tilfredsstille mig med en foreløbig Beskrivelse af de enkelte Lande og Kloder, man har at passere, og som vare ham nøjagtig bekendte, meddelte han mig da nedenstaaende» :

II. Rejsen.

Universet omfatter tre Dele²⁾: Den ene indesluttende den synlige Himmel og Jord, er tilstrækkelig klar dels ved vor egen

¹⁾ «Fra Tid til anden» o: ved en øjeblikkelig Intuition lykkes det, men kun meget sjældent, at fatte Tilværelsens Mysterie, idet ellers alt afhænger her i Verden af et med større eller mindre Afbrudelse fortsat Arbejde og Udvikling af vor Fornuft.

²⁾ De tre Dele ere, som det ses af det følgende, «*Sanseverdenen, Formernes og Materiens Verden.*»

Opfattelse, dels ved vore Forgængeres Beretninger; de to andre Dele, den ene mod Vest, den anden mod Øst, ere vidunderlige og vanskelige for os at fatte, idet de ere skilte fra Verden ved et Slør, som kun Herrens udvalgte formaa at gennemtrænge, men hvorfra hver den bortdrives, som kun stoler paa egen Kraft. Hvad der imidlertid kan fremme Muligheden af at trænge ind, er Afvaskningen i det rindende klare Vand, der udstømmer fra en Kilde, som ligger nær ved den sumpede Sø; denne omgiver Polen¹⁾, som er indhyllet i evigt Mørke, undtagen forsaavidt den oplyses ved et fra Gud sendt Lys. Hvo som dristigen trænger ind i Mørket og tager en Afvaskning i det rindende Kildevand, svømmer rask hen over Søens Flade, uden at blive siddende i Dyndet, og vil naa Land; hurtigen vil han bestige Kåfbjergets Tinder, og idet Helvedes lavt liggende Dale ikke ville holde ham tilbage, vil han naa Indgangen til den ene eller anden af de to mod Vest og Øst beliggende ukjendte Egne.

Paa mit Spørgsmaal angaaende den Vest for vor Jord beliggende Verden fortsatte den gamle da videre:

«I det fjerne Vesten finde vi et stort Hav, kaldet i vor guddommelige Aabenbaring²⁾ «*den dyndede Kilde*», hvor Solen gaar ned; det slutter sig tæt til vor Jord, dette oprindeligen øde og ufrugtbar Land, der strækker sig ud i endeløst Mørke, kun oplivet ved den dalende Sols Straaler; det afgiver intet *stadigt* Ly eller Ophold for noget som helst levende; alle Arter Skabninger

¹⁾ Polen, der omgives af det stillestaende Vands Taager og Mørke, er den menneskelige Sjæl, der kun ledet af den guddommelige Naadesaand formaaer at naae til Sandhedserkjendelse; Kilden med det rindende Vand, der letter Menneskets Forberedelse, er Logiken med Metafysiken, idet de hæve Aanden til Totalanskuelse, uden at den forvilder sig i den Formernes Uendelighed og Afvexling, som tilbydes i de enkelte positive Videnskaber; men bliver istand til at hæve sig til Spekulationens Højdepunkter [Kåfbjergets Tinder] og holdes ikke tilbage af Helvedes Tvivl.

²⁾ Se Kor: Sur. 18 v. 84; dette Hav er Materien, der ensartet med vor Jord og de øvrige Elementer, kun modtager Liv ved Solens Nedgang 3: ved Formernes Meddelelse.

befinde sig der, men underkastede den evige Lov af Forandring og Afvexling i Former, der slutte sig til Materien. Hinsides vor Jord udbrede sig de andre Himmelleger, af hvilke den, der befinder sig umiddelbart bagved, nær det Sted, hvor Himmelens Søjler ere fæstnede, mest ligner vor Jord [3: Maanen]. Den er som vor Klode oprindelig øde og kun lidet beboet, men ligger dog Lysets Ophav nærmere; idet den er den laveste Basis for de himmelske Egne, ere de der sig befindende Skabnings-Former ikke i lige Grad underkastede Tilintetgjørelsens Lov som paa vor Jord.»

En noget ensformig Beskrivelse, der kun varieres ved Tilføjelsen af de forskjellige traditionelle astrologiske Ejendommeligheder, følger over *Mercur, Venus, Solen, Mars, Jupiter* og *Saturnus*, indtil vi naa *Fixstjernerhimmelen* og *Ætheren*. Den sidstes Grænser ere ubestemmelige, idet den ikke kan iagttages af menneskeligt Syn; den er beboet af Englesjæle og her findes ingen legemlig Skabning, ligesaalidt som Stjerne og andet Himmellegeme; ved sin Rotation sætter den alle de foregaaende Himmelleger i Bevægelser, og danner derved selv den absotute Tid, som deles af disse i relativ Tid; idet den begrænses af sig selv, er hinsides Intet, hverken det tomme Rum eller Materien, og herfra nedstiger den evige Skæbnes Befaling. —

Alle disse Materiens Frembringelser findes vest for vor Jord; vende vi os derimod mod Øst, ophører i Begyndelsen enhver Forskjel og Inddeling i Himmelegne og Kloder. Vi finde da først en umaadelig Fladeudstrækning uden nogensomhelst bestemt Skabning, hverken Menneske, Dyr, Plante eller Mineral, men omfattende formløse Elementer af Jord, Vand, Luft og Ild. Efter at have passeret denne, naar man til Metallernes og Mineralernes Klima, dernæst til Planternes og Dyrenes, men endnu findes ingen menneskelig Skabning, der først forekommer i det derpaa følgende, og som bliver Herre over alle de foregaaende Skabningsformer. Efter nemlig at have trængt videre frem mod Øst,

vil Du se Solen¹⁾ gaa op mellem de to Satans Horn, *det flyvende* og *det vandrende*; dette sidste til Venstre spalter sig i to Dele, den ene i Skikkelse af et vildt Dyr, det andet som et tamt umælende. Til højre have vi derimod *det flyvende Horn*, der ikke har nogen bestemt udviklet Form, men er enten sammensat af bekendte Former, f. Ex. et Menneske med Vinger, eller bestaar af løsrevne Dele, f. Ex. Halvdelen af et Menneske o. l., hvorfor navnlig Kunstnere benytte dets forskellige Former i deres Malerier. Den menneskelige Sjæl, der er Herre over dette Omraade, har sat forskellige Vogtere over Forbindelsesvejene hertil: Hovedvogteren, den almindelige Sanseevne²⁾, benytter først de 5 ydre Sanser for at samle de forskellige Indtryk, som derpaa overgives til Skatmesteren, Hukommelsen, der fremstiller dem for Sjælen; denne overlader den sanselige Del til Indbildningskraften, medens den aandelige betros en sidste Vogter, Reflexionen, for deraf at uddrage en højere Betydning. Med Hensyn til den vandrende Del af Hornet, da angriber den Menneskets Hjerte og gjør det forvirret indtil Vanvid; den ene Del, formet som et glubende Rovdyr, opmuntrer til Mord, Ødelæggelse, Had og Vold, medens den anden i Skikkelse af et tamt umælende³⁾ truer med at bemægtige sig Sjælen ved at fornede og besudle dens Værdighed, understøttet heri af Fantasiens flygtige Genier, der skuffe med løgnagtige Illusioner og forføre til Tilbedelse af Skabningen og Naturen, til Fornegtelse af den evige Dom og Gjengjældelse samt endelig af Gud som Universets mægtige og styrende Aand. Imidlertid findes dog

¹⁾ Den opgaaende Sol er den rene Fornuft, der forener sig med Menneskets Evner og Kræfter; de *flyvende* ere de intellektuelle, de *vandrende* udtrykke Bevægelses Evnerne, af hvilke nogle ere formede som vilde Dyr, α: den dyriske Irritabilitet, andre som tamme umælende, ω: de sanselige Lyster; mellem begge hersker en stadig Kamp.

²⁾ d. e. *αἰσθησις κοινή* hos Aristoteles, den almindelige Sans, der forener alle de forskellige Indtryk, modtagne gjennem de ydre Sanser.

³⁾ Disse to Dele svare til *ὄργη* og *ἐπιθυμία* hos Aristoteles.

i det næstfølgende Klima gode Genier af jordisk Oprindelse, men dog i Besiddelse af Aandens Egenskaber, idet de have overvundet Materien; de modvirke hine andres Indflydelse og hjælpe til Menneskets aandelige Fuldkommengjørelse.

Hinsides denne Hornenes Sfære naa vi *Englenes Boliger*, der her ere Væsner af blandet Natur, med himmelsk og jordisk Attraa o: Menneskenes intellektuelle Evner og fornuftbegavede Sjæle; de sidste deles i *theoretiske* til højre og *praktiske* til venstre; de baade stige ned til Geniernes og Menneskenes Sfære for at lede disse ved deres Raad, og hæve sig til den højeste Sfære for at træde i Forbindelse med den aktive Fornuft; til deres Tal høre de høje Skytsaander og de himmelske Regnskabsførere, der omtales i Koranen¹). Hinsides Himmelhvælvingen finde vi de *rene Engle*, befriede fra al jordisk Fristelse; her have vi Sæden til hele Universet. Som Himmellegemernes Sjæle ere de Herrens tro Tjenere og betroede hans Riges Forsvar²), idet de undertiden trække sig tilbage til deres befæstede Borge, opførte af Kristal og Ædelstene, der modstaa Tidens Tilintetgjørelse, ligesom de selv ere hævede over enhversomhelst Svaghed i Udøvelsen af deres Hverv at sætte alle de dem undergivne Himmelsfærer i Bevægelse. Herfra vil Du endelig naa til det rene Intelligible, Væsner, der staa i umiddelbart Forhold til Gud, hvis Aasyn det er dem forundt at skue, fordelte omkring Herrens Throne. De fatte Sandheden og Ideen i hver Gjenstand, ere inddelte i forskellige Grader³), der aldrig ere underkastede nogen Forandring, og begavede med et straalende Ydre af den fuldkomneste Skjønhedsform. Den højeste Rang indtager det eneste og udkaarede Væsen (Intellectus activus), til hvem Faderens Ord og Befaling udstrømme, og hvem de øvrige skylde deres Ophav; selv fritagne fra al Materie bevare de en evig Ungdom og Kraft, men staa

¹) Se Koran Sur. 82, v. 10—11.

²) S. *ibid.* S. 72, v. 8.

³) Smlgn. Kor. Sur. 70, v. 3—4.

dog ved deres Meddelelser og Paavirkninger i et vist Forhold til denne, og adskille sig væsentlig heri fra Gud, den evige, absolute Sandhed, der er hævet over ethvert umiddelbart Forhold til Skabningen og over ethvert Beskrivelses-Forsøg. Hans beskuelige Skjønhed er kun et Skjønheds-Slør, hans Aabenbarelse selv for de højeste Cheruber skjuler bestandig Myste-riet, lig Solen, der blænder det menneskelige Øje. Den, hvem det er lykkedes, selv kun gennem dette Slør, at naa et Glimt af den guddommelige Skjønhed og Naade, vil blive overbevist om denne Verdens Intethed og tilbringe Resten af sit Liv i Sorg og Savn.

Her sluttede da Hay ben Yaqzân sin Meddelelse til mig med Tilføjelse af disse Ord: *«Havde jeg ikke i denne min Samtale med Dig følt mig hendragen til den Evige og Ene, vilde jeg kun have lidt en Forstyrrelse, og havde da foretrukket at vende mig bort. Har Du Mod og Lyst, da følg denne Vej til Frelse.»*

III. Senere Efterligning.

Vi have i dette lille Skrift af Avicenna en i Poesi indklædt og kort affattet Fremstilling af hans deistiske Emanationslære eller Mystik, under hvilken Form den græske Filosofi allerede fra dens første Fremtræden, sandsynlig med *al-Kindi* og sikkert med *al-Farâbi*, træder os imøde. Avicenna kan imidlertid med Rette siges at have grundlagt denne Videnskab hos Araberne, idet han i sine store systematiske Arbejder gaar tilbage til dens Hovedkilde Aristoteles, hvorfor man for paa en spøgefuld Maade at udtrykke hans fremragende Betydning anvendte Ordsproget: *«med det vilde Æsels Fangst er Jagten endt»*¹⁾; hans mere ejendommelige Retning, som han selv stiller imod den rene Aristoteliske, er vistnok laant fra den senere Alexan-

¹⁾ Se Moh. al-Sharastani, Book of relig. and philosophic. sects p. 348 og Meid. proverbia ed. Freytag t. II, p. 316.

drinske Skoles Repræsentanter Plotin og Proklus. Denne Mystik eller, som den kaldes, «den orientalske Filosofi» fortsættes med en noget friere Udvikling af hans berømte Efterfølger Ibn-Roshd eller Averrhoës, men gaar senere efterhaanden over i ren pantheistisk Retning. Vor lille Afhandling har uden Tvivl fremkaldt Ibn-Thofeil's bekjendte Roman, der, som vi have set, er af aldeles forskjelligt Indhold, og er omtrent paa samme Tid gaaet over i den jødisk-rabbinske Litteratur, idet vi endnu besidde en aabenbar Efterligning af *Aben-Ezra* [† 1174]. Med Undtagelse af en Sammentrækning, der meget uheldigt forstyrrer Skriftets oprindelige Plan, og den Afvigelse, at Forfatteren selv foretager Rejsen med Hay ben Yaqzân, medens Avicenna kun modtager en Beskrivelse, have vi i Virkeligheden kun en Oversættelse af den arabiske Text, forøget hist og her med en Del bibelske Fraser. Denne Bearbejdelse af Aben-Ezra er tilstedt i en Mængde Udgaver under den ensbetydende hebraiske Titel *הי בן מקיץ*; i en saadan, hvor den er forenet med det hebræiske Skrift *Reschit Khochmah*, findes den lidt overraskende Bemærkning, at det lille Arbejde ikke tilhører Aben-Ezra, men skyldes *Salomo b. Gebirol*¹⁾. Denne Forfatter, hvis her anførte Navn i lang Tid, indtil den franske Akademikers S. Munks Opdagelse, var skjult under det i hele Middelalderens Filosofi fordrejede *Avicebron*,

¹⁾ Som forfattet af Aben-Ezra omtales det af de Rossi, *Dizionario storico degli autori Ebr.* Parma 1802: «libretto in poesia che parla dell'anima e del premio e della pena dell'altra vita». Udgaven, hvor det findes sammen med *Reschit Khochmah*, er trykt i Constantinopel 1736 in 4to med Titel: «ראשית חכמה ונתיבם בו ס' הי בן מקיץ והוא מוסר ס' הנפש דרך הידה לר' שלמה בן גבירל», *Bogen Reschit Kholmah*, hvortil er føjet Skriftet *Khay b. Meqiz*, der indeholder en Sjælens Opdragelse i Form af en Allegori, af *Salomo b. Gebirol*. I en under denne Afhandlings Trykning udkommen Udgave af Aben-Ezra's *Diwan* findes dette Skrift ligeledes tilføjet (*Diwan des Abrah. Ibn Ezra mit seiner Allegorie Hai b. Meqiz*, herausg. von Dr. Jacob Egers, Berlin 1886). *M. Steinschneider* lader Skriftets Oprindelse fra Aben-Ezra være tvivlsom, se *Zeitschr. für Math. u. Physik*, Leipzig 1880, 3 H., p. 76–77. Jeg skylder disse sidste Citater den herværende højtagede Rabbiner Hr. *D. Simonsen*.

var en med Avicenna omtrent samtidig spansk Filosof. Uagtet enhver Forbindelse mellem begge synes umulig, have deres Systemer en høj Grad af Lighed, et Forhold, der imidlertid let forklares ved, at de slutte sig til en fælles Kilde, Plotin eller Proklus. Da imidlertid dette lille Skrift viser sig tydelig næsten kun at være en lidt smagløs Oversættelse af Avicennas, og dette sidste umuligt allerede i Avicennas Levetid kan være naaet til Spanien, er vistnok denne Bemærkning aldeles værdiløs, og Aben Ezra, i al Fald indtil vi erholde paalideligere Oplysning, at anse som den senere Efterligner, saaledes som han i Almindelighed betragtes.
